

ARKEOLOGI OG FORHISTORIE

Kongsvinger kommune, Hedmark fylke

Hilde Rigmor Amundsen

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Arkeologi og forhistorie Kongsvinger kommune, Hedmark fylke	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 137/2018	Publiseringsdato 17.12.2018
	Prosjektnummer 1021321	Oppdragstidspunkt 2018
	Forsidebilde Kart Kongsvinger: Map data@2018 Google	
Forfatter(e) Hilde Rigmor Amundsen	Sider 30	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Digital dokumentasjon, kulturminner og landskap	

Prosjektleder Hilde Rigmor Amundsen
Prosjektmedarbeider(e) -
Kvalitetssikrer -

Oppdragsgiver(e) Kongsvinger historielag

<p>Sammendrag</p> <p>Fagnotatet inneholder en oversikt over de eldste kulturminnene, gjenstandsmateriale og øvrige kulturspor som er kjent i Kongsvinger kommune i Hedmark fylke per 2018, det vil si i forhistorisk tid med periodene steinalder, bronsealder, jernalder og (til dels) middelalder. Formål: formidling til allmennheten. Gjennomgangen er utført av NIKU ved arkeolog/forsker Hilde Rigmor Amundsen, som et oppdrag for Kongsvinger historielag. Oversikten er inndelt etter gjeldende kronologi for Østlandet, og inneholder en generell omtale mht. kunnskap om tidsperioder og kulturminnetyper, lister over kjente kulturminner og gjenstander samt referanser over faglitteratur (ikke utfyllende).</p>

Emneord Arkeologi – forhistorie – oversikt funn per 2018

Avdelingsleder

Knut Paasche

Forord

Fagnotatet inneholder en oversikt over de eldste kulturminnene, gjenstandsmateriale og øvrige kulturspor som er kjent i Kongsvinger kommune i Hedmark fylke per 2018, det vil si i forhistorisk tid med periodene steinalder, bronsealder, jernalder og (til dels) middelalder.

Formål: formidling til allmennheten. Gjennomgangen er utført av NIKU ved arkeolog/forsker Hilde Rigmor Amundsen, som et oppdrag for Kongsvinger historielag. Oversikten er inndelt etter gjeldende kronologi for Østlandet, og inneholder en generell omtale mht. kunnskap om tidsperioder og kulturminnetyper, lister over kjente kulturminner og gjenstander samt referanser over faglitteratur (ikke utfyllende).

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	7
2	Kronologi	7
3	Eldre steinalder (mesolitikum)	8
3.1	Gjenstander (enkeltfunn) fra eldre steinalder	9
3.2	Boplass- og aktivitetsområder fra eldre steinalder	9
4	Yngre steinalder (neolitikum).....	11
4.1	Gjenstand (enkeltfunn) fra tidlig yngre steinalder (tidlig- eller mellomneolitikum).....	12
4.2	Gjenstander (enkeltfunn) fra sent yngre steinalder (senneolitikum)	12
5	Bronsealder	12
5.1	Gravrøysene langs Vingersjøen	13
5.2	Gravrøys ved Utgardsjøen	13
6	Sen steinbrukende tid	14
6.1	Tre enkeltfunn av skaffurekøller	14
6.2	Boplass- og aktivitetsområder fra sen steinbrukende tid	14
7	Steinbrukende tid	14
7.1	Gjenstander (enkeltfunn) fra steinbrukende tid	15
7.2	Boplass- og aktivitetsområder fra steinbrukende tid.....	15
8	Jernalder.....	17
8.1	Eldre jernalder	18
8.2	Yngre jernalder	18
8.2.1	Gjenstands- og gravfunn fra vikingtid	18
8.2.2	Kvinnegraven fra Tråstad	19
8.2.3	Enkelte gjenstander (enkeltfunn og samlede funn) dateres relativt innenfor jernalder og middelalder.....	19
8.2.4	Åsrøyser.....	20
8.2.5	To gravfelt og en enkeltliggende gravrøys dateres innenfor jernalderen (underperiode ikke avklart)	20
8.2.6	Uavklarte, mulige gravminner	20
8.2.7	Bosetnings- og aktivitetsspor fra jernalder	21
8.2.8	Jordbruksminner fra jernalder – middelalder – historisk tid (finnebosetning).....	22
9	Kirker og kirketufter fra middelalder	23
10	Kulturminner i utmark	23
10.1	Fangstanlegg for elg	23
10.2	Jernvinneanlegg.....	24
10.3	Kullgrop	24
10.4	Tjærefremstillingsanlegg	24
10.5	Kullmile	25
10.6	Ulvestue.....	25
10.7	Eldre veifar, eksempler.....	25
11	Sammenfatning	26
12	Referanser	26

1 Innledning

Fagnotatet inneholder en oversikt over de eldste kulturminnene, gjenstandsmateriale og øvrige kulturspor som er kjent i Kongsvinger kommune i Hedmark fylke per 2018, det vil si i forhistorisk tid med periodene steinalder, bronsealder, jernalder og (til dels) middelalder.

Formål: formidling til allmennheten. Gjennomgangen er utført av NIKU ved arkeolog/forsker Hilde Rigmor Amundsen, som et oppdrag for Kongsvinger historielag.

Oversikten er inndelt etter gjeldende kronologi for Østlandet, og inneholder en generell omtale mht. kunnskap om tidsperioder og kulturminnetyper, lister over kjente kulturminner og gjenstander samt referanser over faglitteratur (ikke utfyllende).

Kildene for fagnotatet er, i hovedsak:

- Kulturminnedatabasen Askeladden (<https://askeladden.ra.no/>).
- Gjenstands databasen Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo (tidl. Universitetets Oldsaksamling) (<http://www.unimus.no/arkeologi/forskning/index.php>).
- Relevant faglitteratur.
- Fagkunnskap, lokalkunnskap.

Det er brukt begrenset tid på å utarbeide oversikten, og det er et relativt stort materiale. Det er derfor ingen garanti at alle kjente funn i Kongsvinger inngår her. Spesielt under gjennomgangen av kulturminnedatabasen Askeladden har jeg foretatt utvalg i de tilfelle det er mange kulturminner av samme type (gjelder spesielt såkalte utmarksminner som fangstanlegg for elg, kullgroper, tjæremiler, rydningsrøyser etc.). Videre har jeg, med noe unntak, utelatt usikre eller avkreftede kulturminner. Det har ikke vært tid til gjennomgang av rapporter, arkiver etc. utover kildene nevnt over. Det er heller ikke brukt tid til å spørre andre arkeologer med kjennskap til området og/eller perioder og kulturminnetyper om råd eller kvalitetssikring.

2 Kronologi

I fagnotatet er gjeldende kronologi (tidsperioder) for Østlandet lagt til grunn:

Hovedperioder	Underperioder	Datering
Eldre steinalder (mesolitikum)	Tidligmesolitikum (Fosnafasen)	9500 - 8250 f.Kr.
	Mellommolitikum (Tørkopfasen)	8250 – 6350 f.Kr.
	Senmesolitikum (Nøstvetfasen)	6350 – 4650 f.Kr.
	Senmesolitikum (Kjeøyfasen)	4650 – 3800 f.Kr.
Yngre steinalder (neolitikum)	Tidligneolitikum	3800 – 3300 f.Kr.
	Mellomneolitikum A	3300 – 2700 f.Kr.

Hovedperioder	Underperioder	Datering
	Mellomneolitikum B	2700 – 2350 f.Kr.
	Senneolitikum	2350 - 1750 f.Kr.
Eldre bronsealder	Periode I-III	1750 – 1100 f.Kr.
Yngre bronsealder	Periode IV-VI	1100 – 500 f.Kr.
Eldre jernalder	Førromersk jernalder	500 - 0/Kr.f.
	Eldre Romertid	0 – 200 e.Kr.
	Yngre Romertid	200 – 400 e.Kr.
	Folkevandringstid	400 – 570 e.Kr.
Yngre jernalder	Merovingertid	570 – 750 e.Kr.
	Vikingtid	750 – 1100 e.Kr.
Middelalder		1100 – 1536 e.Kr.

3 Eldre steinalder (mesolitikum)

Den eldste bosetningen i det østnorske innlandet dateres til om lag 7500 f.Kr., og varer til ca. 3800 f.Kr. Eldre steinalder utgjør en lang periode med fangst, fiske og sanking; den såkalte veidetiden. Boplassene eller lokalitetene (boplass- og aktivitetsområder) finnes vanligvis langs vassdrag. Funnstedene kjennetegnes ved funn av kokstein eller skjørbrænte stein, ofte i store mengder, som er varmpåvirket og oppsprukket stein etter oppvarming og matlaging. På boplassene er det også gjenstander og avslag eller avfall av flint og/eller lokale bergarter som kvarts, kvartsitt og jaspis, som er spor etter redskapsproduksjon og andre gjøremål. Flint finnes ikke naturlig i berggrunnen i Norge. Flint på steinalderboplassene viser til kontakter med Sør-Skandinavia, som Danmark og Sør-Sverige, der det er flint i grunnen.

Ved arkeologiske utgravninger kan det påvises kultur- eller bosetningslag, som ofte består av kokstein, kullblandet jord og steinmateriale. Det kan være strukturer i form av teltringer, ildsteder, stolpehull eller liknende. Kulturlag kan tyde på en viss varighet i et opphold, men det kan også dreie seg om at den samme boplassen ble besøkt gjentatte ganger gjennom flere perioder.

I Kongsvinger er det mange innsjøer med et høyt potensial for funn fra steinalder, men med unntak av Vingersjøen og Møkeren er det kun i liten grad gjort undersøkelser.

Langs Vingersjøen er kjent flere steinalderlokaliteter, hovedsakelig langs østre del av innsjøen. På gården Lier i sørvestenden av vannet er det funnet en flintdolke fra yngre

steinalder (se under). Langs østsiden, på Blindberget og Tårnberget, er det gravrøyser (se under). Det er et kvartsittbrudd ved Blindberget, som sannsynligvis ble benyttet for uttak av råmateriale til redskaper i stein-/bronsealder. På boplassene langs stranda er det funnet avslag av samme type materiale.

Langs deler av Møkeren, en stor innsjø i Austmarka sørøst i Kongsvinger, ble det i 1999 avholdt et feltkurs i steinalderregistrering for arkeologistudenter ved Universitetet i Oslo (Boaz 1999). Det er årsaken til at det er kjent mange boplasser langs Møkeren.

Ingen av boplassene fra eldre steinalder i Kongsvinger er nærmere arkeologisk undersøkt eller datert, men funn av materiale som fragment av Nøstvetøks, mikroflekker, kjølformet redskap, pilspiss (mikrolitt) samt råstoffet jaspis tidfester enkelte boplasser (lister under) innenfor eldre steinalder. Jaspis er en rød eller rødlig steinsort med de samme gode spalteegenskapene som flint, og er utvunnet i et brudd i Flendalen i Trysil. Jaspis er i Hedmark kun kjent utnyttet i eldre steinalder. Det er også gjort enkeltfunn av gjenstander som enkel bergartshakke og to trinnøkser i ulike deler av kommunen, som viser til aktiviteter i eldre steinalder.

3.1 Gjenstander (enkeltpunn) fra eldre steinalder

- C 27831 – Enkel bergartshakke, Fjøser gnr 32/bnr 1, ca. 100 meter øs for Glomma, Brandval
- C 51344 – Trinnøks, ved Åfloen, Hokkåsen (141/1), evt. Tomtahullet, Botner (140/29,30). Funnet på en badeplass ved Åfloen. Badeplassen ligger på V-siden av elven, ca. 250 meter N for demningen til Åflodammen. Øksen ble funnet ute i vannet, på ca. 1 meters dyp, under bading den 25.7.1997. Badeplassen er forbedret ved at det er tilkjørt masse, og øksen kan stamme fra disse massene. Sandtaket der massene er tatt ut, heter Tomtahullet og ligger på gården Botner, 140/29,30.
- ID 231989-0 – Trinnøks, Raustad nordre gnr. 1/bnr. 7, Roverud. Trinnøkse er i privat eie, oppbevares på gården Nordre Raudstad gnr 1/7. Eierne av gården, Lill Cathrin Bergseteren og Jonas Auestad tok kontakt m fylkeskommunen da de fant øksa sammen med en del andre steiner i en kommode i låven på gården. Fylkeskommunen v. arkeologene T. Amundsen og O. Holseng besøkte gården 15 nov. 2017. Eierne har ingen funnopplysninger om øksa. Låven har stått tom i mange år, og det er usikkert om kommoden har hørt til på gården og hvor øksa og steinene kommer fra. De øvrige steinene ble gjennomgått; det er naturlige steiner som ikke har spor etter bearbeiding.

3.2 Boplass- og aktivitetsområder fra eldre steinalder

Vingersjøen*

- C 36255 a-e – Steinalderlokalitet (reg. nr.4) Kabberud (9/1 m.fl.), Vingersjøen, Vinger. a) 4 sekundærtildannede artefakter av flint, b) 4 sekundærtildannede artefakter av kvartsitt(?): "Kjølformet redskap" av hovedform som A.Hagen: Mesolitiske jegergrupper i norske høyfjell. U.O.Å 1960-61, fig.7. (...) De to øvrige er nesten totalt flateretusjerte (...). Det finnes avspalningsarr etter minst to mikroflekker på (det fjerde) stykket, c) 3 flintavslag, d) 68 avslag av kvartsitt, e) Fragment av kokstein

(kjølformet redskap og avspaltning etter mikroflekker tilsier eldre steinalder, se også avsnittet *Sen steinbrukende tid* under).

- C 38613 a-d – Steinalderlokalitet, Kabberudstranda, Kabberud, gnr. 9, Vingersjøens Ø-side, Vinger. a) Nakkedelen av en nøstvetøks (...), b) Garntyngge, c) 2 flintavslag, d) 1 flekke og 4 avslag av kvartsitt (Nøstvetøks tilsier eldre steinalder).
- C 51093 a-s - Steinalderlokalitet (lok. 2), Blindbergstranda av Kabberud (9/1 m.fl.), Vingersjøen, Vinger. Flint: a) 1 flekke, b) 4 avslag, c) 1 fragment, d) 2 fragmenter, e) 1 bipolar kjerne. Kvartsitt: f) 2 flekker, g) 2 avslag, h) 1 avslagsbor, i) 2 avslag, j) 169 avslag, k) 2 fragmenter, l) 60 fragmenter. Jaspis: m) 1 avslag, n) 1 avslag, o) 35 avslag, p) 1 fragment, q) 4 fragmenter, r) 19 fragmenter, s) 1 bipolar kjerne (jaspis tilsier eldre steinalder, trolig også det øvrige materialet).
- C 51281 a-e - Steinalderlokalitet (lok. 3), Overrudbergstranda av Kabberud (9/1 m.fl.), Vingersjøen, Vinger. a) 2 fragmenter av flint, b) 1 mikroflekke av jaspis, c) 9 avslag av jaspis, d) 2 fragmenter av jaspis, e) 3 avslag av kvarts (jaspis og mikroflekke tilsier eldre steinalder).
- C 51310 - Steinalderlokalitet (lok. 5), Sagstranda, Nesteby (4/1), N-enden av Vingersjøen, Vinger. 3 avslag av jaspis (tilsier eldre steinalder).
- C 51311 a-i/ID 180281-1 - Steinalderlokalitet (lok. 1), Nestebyvikstangen av Nesteby (4/1), Vingersjøen, Vinger. a) 1 mikroflekke av flint, b) 9 avslag. c) 4 fragmenter av jaspis, d) 5 avslag. e) 4 fragmenter av kvarts, f) 1 flekke, g) 7 avslag, h) 3 fragmenter, i) 1 usikker bipolar kjerne av kvarts (mikroflekke og jaspis tilsier eldre steinalder).

*det er ikke foretatt kobling mellom C-nr. i Kulturhistorisk museum sin gjenstandsdatabase og ID-nr. i Askeladden.

Møkeren*

- C 52202/1-4/ID 35589-1 – Steinalderlokalitet, Hjerpholmen (lok. R9), Øieren og Øiermoen av Fensjøen og Øieren (147/14,21), Møkeren, Austmarka (bla. avslag av jaspis fra eldre steinalder, for øvrig materiale med usikker datering).
- C 52205/1-3 – Steinalderlokalitet (lok. R12), Tangen Søndre av Fagernes (70/40), Møkeren, Austmarka (seks avslag/fragmenter av jaspis fra eldre steinalder, samt 1 fragment av kvarts).
- C 52213/1-3 – Steinalderlokalitet, Haratangen (lok. R20), Tangen Nordre av Fagernes (70/31), Møkeren, Austmarka (1 pilspiss av flint/mikrolitt tilsier eldre steinalder, samt 1 avslag og 1 fragment av kvarts).
- C 52216/1-4 – Steinalderlokalitet, Tangen (lok. R23), Fagernes (70/93,94), Møkeren, Austmarka (1 mikroflekke av flint og 1 lansettmikrolitt av kvartsitt tilsier eldre steinalder, samt 1 flintavslag og 2 flintfragmenter).
- C 52234/1-3 – Steinalderlokalitet (lok. R41), Solbergseter av Solberg (69/23), Møkeren, Austmarka (1 mikroflekke av flint tilsier eldre steinalder, samt 1 flintavslag og 2 avslag av kvarts/kvartsitt).

- C 52210/1-3/ID 6135-1 – Steinalderlokalitet, Møkeråsen (lok. R17), Solberg (69/31), Møkeren, Austmarka. 1. Pilspiss, tverrpil, av flint, 2. Brent avslag av flint, 3. 4 fragmenter av flint (tverrpil tilsier siste del av eldre steinalder).
- C 52234/1-3 – Steinalderlokalitet (lok. R41), nes NV for Passvikholmen, Solbergseter av Solberg (69/23), Møkeren, Austmarka. 1. Mikroflekk av flint, 2. Avslag av flint, 3. 2 avslag av kvarts/kvartsitt (mikroflekk tilsier eldre steinalder).

*det er for enkelte lokaliteter foretatt kobling mellom C-nr. i Kulturhistorisk museum sin gjenstandsdatabase og ID-nr. i Askeladden.

4 Yngre steinalder (neolitikum)

I yngre steinalder (3800 - 1750 f.Kr.) introduseres jordbruket og husdyrholdet i de østnorske innlandsområdene, i tråd med utviklingen lenger sør. De første bøndene dyrket bygg og hvete, senere også havre og andre kornsorter. De vanligste husdyra var sau, geit, gris, ku, okse og etter hvert hest. Hunden hadde allerede vært menneskets følgesvenn fra langt tilbake i eldre steinalder. Trolig var det i hovedsak innvandrende bønder fra Sør-Skandinavia som sto for den store omveltningen. I Hedmark er det i bygdene nær Mjøsa det er gjort mest funn fra disse periodene. Det er også kjent en del materiale i jordbruksbygdene i Solør inkludert Kongsvinger.

Funn av store, slipte flint- og bergartsøkser peker mot en første og spredt etablering av disse nye næringsveiene i tidlig yngre steinalder (tidlig- og mellomneolitikum). Først fra siste del av yngre steinalder (senneolitikum) er det en markant økning i oldsaksfunnene. Nå finner den virkelige jordbruksbosetningen i innlandet sted. Det er enkle skafthulløkser og flintdolker, enkelte flintsigder og noe annet materiale. Skafthulløkserne var et jordbruksredskap, brukt til rydding av skog til åker og beite. Øksene kan også ha vært benyttet til tømmerarbeider i forbindelse med bygging av hus og båter. En flintdolk er en form for stikkvåpen. Det er vakre gjenstander med en håndverksmessig fin utforming. Dolkene var symbolske gjenstander eller verdighetstegn, men kan også ha blitt brukt til slaktning av dyr eller som våpen. En flintsigd er som ordet tilsier et redskap til å høste korn med.

Selv om jordbruket øker i betydning, ble det praktisert en blandingsøkonomi med åkerbruk, husdyr, fangst, fiske og sanking av spiselige, ville vekster. Det var små og spredte åkerlapper, eng og beitemark i tilknytning til bosetningene. Husdyr kunne også beite i skogene. Funn av enkelte pilspisser av flint vitner om at vilt inngikk i kostholdet, og de mange boplassene langs vassdragene viser at fiske var viktig. De eldste bøndene var allsidige i sin næringsutøvelse og arbeidet og virket innenfor flere ulike landskap.

Med unntak av spor etter boplasser langs innsjøene, er det hittil ikke funnet regulære hustuffer fra yngre steinalder og bronsealder i Hedmark. Fra andre deler av Norge og Norden har arkeologer avdekket store grindbygde hus fra disse periodene, som fra midten av bronsealderen bygges med boligdel i den ene enden og fjøs i den andre. Utviklingen av gården som bosted har med andre ord sin begynnelse i disse periodene (Welinder 1998, Myhre 2002). Landskapsbruken og eiendomsretten var av en annen karakter enn i dag. Det var en mer omflyttende bosetning. Nye hus og gårder ble etablert innenfor et større område

med omskiftelige åker- og beitearealer. Fra og med disse periodene fortsetter bondebefolkningen å bygge langhus til og med vikingtid. Til tross for at det ikke er avdekket konkrete hustufter, kan gjenstandsfunn vitne om beliggenheten til de eldste gårdene. I tillegg til å bli gitt som gravgaver til de døde, ble gjenstander ofret til tidens guder. Det er som regel flintdolker, fint utformede skafthulløkser og bronsegjenstander som ble valgt som offergjenstander.

I Kongsvinger er det gjort enkelte gjenstandsfunn (se under) som tilsier at kommunen inngikk i den generelle jordbruksekspansjonen i denne perioden. Funnstedene til skafthulløkserne og flintdolkene er tilknyttet den historiske gårdsbosetningen, noe som er et vanlig mønster for disse gjenstandstypene. En av flintdolkene, den fra Lier gård, er funnet i en myr. Den er hele 17,5 cm. lang og både utforming og funnsted tyder på at det var et religiøst offer.

4.1 Gjenstand (enkeltfunn) fra tidlig yngre steinalder (tidlig- eller mellomneolitikum)

- C 27236 – Spydspiss av skifer, funnet i Varaldsjøen, Austmarka

4.2 Gjenstander (enkeltfunn) fra sent yngre steinalder (senneolitikum)

- C 13155 – Skafthulløks, Nor, gnr 26 (østre), gnr 27 (nordre) eller gnr 28 (søndre), Brandval
- C 24432 – Skafthulløks, Fjøser Øvre (gnr 31-32), Brandval
- C 15515 – Skafthulløks, Tollerud/Vrangsagen gnr 16/bnr 4, 6, sør for Vingersjøen, Vinger
- C 14745 – Skafthulløks, Kudalen (Kurud gnr 30?), Vinger
- C 27642 – Skafthulløks (tverrnakket øks?), Tråstad nordre gnr 53, ved Glomma, Vinger
- C 14527 – Skafthulløks (evt. kølle med skafthull?), Ødegården, Vinger
- C 19380 – Flintdolk type III, Tronbøl/Bergesæteren ved Steinreien gnr 55/bnr 16, 17, Brandval
- C 35912 – Flintdolk type I, Gjølstad nordre/Sandviken gnr 94/bnr 10, ved Glomma, Brandval
- C 15405 – Flintdolk type II?, Lier gnr 24, ved Vingersjøen, Vinger
- C 53751 – Flintdolk type VI A, Glåmdal Husmorskole Eik av Eik Søndre (112/32), Vestsiden av Glomma
- C 17547 – Bredegget flintøks, Hynni gnr 6, Brandval

5 Bronsealder

I bronsealderen (1750 - 500 f.Kr.) fortsetter jordbruksekspansjonen. I hele Hedmark fylke er det kun kjent 19 gjenstander av bronse, tre av gull samt en smeltedigel av leire (Johansen 1981:193-194). Menneskene fortsatte å bruke stein, tre, bein og gevir som redskapsmateriale. Mange av bronsegjenstandene var status- eller luksusprodukt, og importert fra Sør-Skandinavia. Metallet ble skaffet til veie gjennom handel og gaver, og det var vide kontakter over store geografiske områder. Samtidig viser funn av støpeformer av kleber og smeltedigler

av leire at folk lokalt kunne produsere egne bronsegjenstander. Overnevnte smeltesigel (C 29556b) er funnet på Sjurderudsundet, Våler i Solør. Bronsene er som oftest praktfulle gjenstander i form av store halssmykker, bronsekar, sverd etc. som er lagt ned i steinur, ved jordfaste steiner eller i tjern og våtmark som offergaver til tidens guder.

I eldre bronsealder bygges store gravrøyser langs kysten, langs innsjøer i Innlandet (som Mjøsa), på åser/høydedrag og ved ferdselsveier i skog og fjell. I gravrøysene ble de døde begravet i drakter, sammen med smykker, våpen og husgeråd. Det er såkalte tørre røyser bygd opp av stedegen stein, uten jordinnblanding. Det er fra store monumentale røyser til små og lave steinsetninger. I toppen eller i røysenes sider er en eller flere groper et vanlig trekk. I/ved noen av gropene er det steinheller som utgjør mulige rester etter kister. Enkelte groper eller nedgravninger kan være etter plyndring i historisk tid. Alternativt er det spor etter gjenbegravelser og seremonier mens feltene var i bruk (Bolin 1999:55-68). Denne gravskikken har oppstart i eldre bronsealder. Samtidig er dateringsproblematikken vanskelig, da det er påvist begravelser fra bronsealder og helt opp til vikingtid i denne type røyser.

Fra yngre bronsealder innføres kremasjon som en ny gravskikk. Det er samtidig kontinuitet i bruken av de eldre gravfeltene. Det er ikke påvist kremasjonsgraver fra denne perioden i Kongsvinger, noe som for øvrig er å regne som sjeldent i Innlandet og som i hovedsak avdekkes gjennom arkeologiske undersøkelser. I Gammeltorpmyra i Austmarka, som ligger nedenfor et rydningsrøysfeltet fra vikingtid (se under), er det analysert pollenprøver (en type vegetasjonsanalyse). Resultater viser at det har beitet husdyr i området fra yngre bronsealder, ca. 850 f.Kr. og framover. Det ser ut til at beitet ble intensivert i perioden 150 - 800 e.Kr.

I Kongsvinger er det gravrøyser av bronsealderkarakter langs østsiden av Vingersjøen; på Blindberget og Tårnberget. På Blindberget er det to felt, med henholdsvis en og to røyser. På Tårnberget er det en gravrøys, denne med spesielt vid utsikt. En gravrøys ligger ved Utgardsjøen i Austmarka (i følge lokale opplysninger skal det være funnet en gullring i røysa, ikke verifisert). På grunnlag av ytre form og beliggenhet kan disse gravrøysene være anlagt allerede i bronsealderen, men de kan også være fra jernalder.

5.1 Gravrøysene langs Vingersjøen

- ID 31380-1 - Gravrøys, Blindberget, Kabberud, Overud gnr.8/bnr.1, Østsiden av Vingersjøen
- ID 79643-1 - Gravrøys, Blindberget, Kabberud, Overud gnr.8/bnr.1, Østsiden av Vingersjøen
- ID 51096-1 - Gravrøys, Tårnberget, Overud gnr.8/bnr.1, Østsiden av Vingersjøen

5.2 Gravrøys ved Utgardsjøen

- ID 40296-1 - Gravrøys, Haakerud gnr. 60/bnr. 4, Østsiden av Utgardsjøen, Austmarka

6 Sen steinbrukende tid

Med begrepet *sen steinbrukende tid* menes her materiale som kan dateres relativt innenfor yngre steinalder og bronsealder, men som utfra foreliggende kunnskap ikke lar seg tidfeste nærmere innenfor disse periodene.

En spesiell gjenstandstype er de såkalte skaftfurekøllene (eldre betegnelse: *beinknuser*). De er vanskelige å datere entydig, men er funnet på boplasser i Østerdalen og Trysil sammen med materiale fra sent yngre steinalder (senneolitikum) og bronsealder (Amundsen 2011, 2012). Åmot og Trysil kommuner er disse køllenes kjerneområde i Hedmark, men de finnes spredt også andre steder, som i Odalen og Solør med Kongsvinger.

6.1 Tre enkeltfunn av skaftfurekøller

- C 29219 – Skaftfurekølle, Ramsøien/Ramsøien sæterskog gnr 1/bnr 45, Brandval
- C 17727 – Skaftfurekølle, Hynnen/Kolsrud gnr 6/bnr 2 og 4, Brandval
- C 53750 – Skaftfurekølle, Myggliveien 6, Roverud (43/90), nærhet til Glomma

6.2 Boplass- og aktivitetsområder fra sen steinbrukende tid

Ved Vingersjøen er det på en av lokalitetene funnet to flateretusjerte avslag som tilsier aktiviteter i sen steinbrukende tid. Med flateretusjering menes at gjenstander er tildannet i en spesiell teknikk, såkalt pressteknikk:

- C 36255 a-e – Steinalderlokalitet (reg. nr.4) Kabberud (9/1 m.fl.), Vingersjøen, Vinger. a) 4 sekundærtildannete artefakter av flint, b) 4 sekundærtildannete artefakter av kvartsitt(?): "Kjølfremet redskap" av hovedform som A.Hagen: Mesolitiske jegergrupper i norske høyfjell. U.O.Å 1960-61, fig.7. (...) De to øvrige er nesten totalt flateretusjerte (...). Det finnes avspaltningssarr etter minst to mikroflekker på (det fjerde) stykket, c) 3 flintavslag, d) 68 avslag av kvartsitt, e) Fragment av kokstein (de to flateretusjerte artefaktene tilsier sen steinbrukende tid, se også avsnittet *Eldre steinalder* over).

Langs Møkeren er det funnet en flateretusjert pilspiss på en av lokalitetene:

- C 52212/1-5/ID 15951-1 – Steinalderlokalitet (lok. R19), vest for Dragalodden, Solberg (69/31), Møkeren, Austmarka. 1. Pilspiss av kvarts, tangeløs. Overflateretusjert triangulær spiss med rett basis. 2. Flekke av kvarts. 3. 3 avslag av kvarts. 4. Bipolar kjerne av kvarts. 5. 4 fragmenter av kvarts (den flateretusjerte pilspissen tilsier sen steinbrukende tid, det øvrige materialet er mer usikkert mht. datering, kan være en blandet lokalitet fra flere perioder/faser).

7 Steinbrukende tid

Steinbrukende tid skal her forstås som en samlebetegnelse på materiale som daterer seg innenfor periodene eldre steinalder, yngre steinalder og bronsealder, men der det på grunnlag av foreliggende funn ikke er mulig å plassere gjenstanden/lokaliteten mer presist i tid. Flere lokaliteter i Kongsvinger er av denne karakteren, noe som for øvrig er et vanlig trekk ved boplass- og aktivitetsområder i Innlandet (og andre steder i Norge). I samme kategori har jeg

sortert materiale som jeg er usikker på mht. datering på grunnlag av beskrivelsen i Gjenstandsdatabasen (jeg har ikke selv sett materialet).

7.1 Gjenstander (enkeltfunn) fra steinbrukende tid

- C 17598 – Flintflekke (14. cm lang), funnet ved «digegravning» på Strømner gnr 32 (øvre) eller gnr 33 (ytre), ved Glomma, Vinger (usikker datering).
- ID 76476-1 – Flintskrape, Melby/Nabben, funnet i vannkanten ved S-gående nes ut i Nedre Digernessjøen, Digernessetra, gnr 123/bnr 13, Brandval (usikker datering).

7.2 Boplass- og aktivitetsområder fra steinbrukende tid

*Vingersjøen

- C 36255 a-e – Steinalderlokalitet (reg nr 4), Kabberud gnr 9/bnr 1 m.fl., Vingersjøen (blandet lokalitet med materiale fra eldre steinalder og yngre steinalder/bronsealder).
- C 36256 – Steinalderlokalitet (reg nr 3), Kabberud gnr 9/bnr 1 m.fl., Vingersjøen (usikker datering).
- C 36257 – Steinalderlokalitet (reg nr 5), Kabberud gnr 9/bnr 1 m.fl., Vingersjøen (usikker datering).
- C 36257 – Steinalderlokalitet (reg nr 7), Kabberud gnr 9/bnr 1 m.fl., Vingersjøen (usikker datering).
- ID 11524-1 – Steinalderlokalitet, Kabberud gnr 9/bnr 1, Vingersjøen (usikker datering).
- ID 21493-1 – Steinalderlokalitet, Kabberud gnr 9/bnr 1, Vingersjøen (usikker datering).
- ID 41397-1 – Steinalderlokalitet, Kabberud gnr 9/bnr 1, Vingersjøen (usikker datering).
- ID 41398-1 – Steinalderlokalitet, Fiskegarden, Kabberud gnr 9/bnr 1, Vingersjøen (usikker datering).
- ID 112604-1 - Steinalderlokalitet, Kabberud, Ovra (Overud) gnr 8/bnr 1, Vingersjøen (usikker datering).
- ID 214951-1 – Steinbrudd kvarts, Blindberget, Kabberud gnr 9/bnr 1, Vingersjøen.
- C 51287 - Steinalderlokalitet (lok. 4), Fiskgarden av Kabberud, Gumpungrud, Lier og Nor Østre (9/1, 10/1, 24/2, 26/5), Vingersjøen (usikker datering).

*det er ikke foretatt kobling mellom C-nr. i Kulturhistorisk museum sin gjenstandsdatabase og ID-nr. i Askeladden.

Møkeren*

- C 30597 a-b – Steinalderlokalitet, Lindberget/Nordre Slettmoen gnr 76/bnr 18, ved Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52203/ID 6133-1 - Steinalderlokalitet Hjerpholmen (lok. 10), Øieren og Øiermoen av Fensjøen og Øieren (147/14,21), Møkeren, Austmarka (1 avslag av kvarts, usikker datering).

- C 52196/1-4 – Steinalderlokalitet, Brunsholmen (lok. R3), Tangen Søndre av Fagernes (70/40), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52197 – Steinalderlokalitet, Brunsholmen (lok. R4), Tangen Søndre av Fagernes (70/40), Møkeren, Austmarka (1 kvartsflekk, usikker datering).
- C 52198/1-2/ID 35587-1 – Steinalderlokalitet, Brunsholmen (lok. R5), Tangen Søndre av Fagernes (70/40), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52199/1-2 – Steinalderlokalitet, Brunsholmen (lok. R6), Tangen Søndre av Fagernes (70/40), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52204 - Steinalderlokalitet, Fjørsundtangen (lok. R11), Fagernes (70/10 m.fl.), Møkeren, Austmarka (1 avslag av kvarts, usikker datering).
- C 52206/1-2/ID 25701-1 – Steinalderlokalitet (lok. R13), Tangen Søndre av Fagernes (70/40), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52214/1-7/ID 15952-1 – Steinalderlokalitet, Haratangen (lok. R21), Tangen Nordre av Fagernes (70/31), Møkeren, Austmarka (usikker datering, tolket som en mulig groptuft ved registreringen 1999. Jeg har sett den i ettertid, og tror ikke det er en tuft).
- C 52215 – Steinalderlokalitet, Tangen (lok. R22), Fagernes (70/93,94), Møkeren, Austmarka (1 brent flintavslag, usikker datering).
- C 52218 – Steinalderlokalitet, Tangen (lok. R25), Tangen Søndre av Fagernes (70/40), Møkeren, Austmarka (1 avslag av kvarts, usikker datering).
- C 52219/1-3/ID 25702-1 – Steinalderlokalitet, Dragonmoen/Orrholmnabben (lok. R26), Varaldskogen (71/1), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52220 – Steinalderlokalitet, Orrholmene (lok. R27), Varaldskogen (71/1), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52221/ID 25703-1 – Steinalderlokalitet, Orrholmnabben (lok. R28), Varaldskogen (71/1), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52222/1-2/ID 25704-1 – Steinalderlokalitet, Trosholmene (lok. R29), Varaldskogen (71/1,4), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52223/1-4/ID 25705-1 – Steinalderlokalitet, Tangen (lok. 30), Tangen Søndre av Fagernes (70/40), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52224/1-3 – Steinalderlokalitet, Fjørsundtangen (lok. R31), Fagernes (70/10 m.fl.), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52225/1-3 – Steinalderlokalitet, Fjørsundtangen (lok. R32), Fagernes (70/10 m.fl.), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52226/1-2/ID 15953-1 - Steinalderlokalitet, Tangen (lok. R33), Tangen Søndre av Fagernes (70/40), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52227/1-2 – Steinalderlokalitet, Tangen (lok. R34), Tangen Søndre av Fagernes (70/40), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52228/1-2/ID 6137-1 - Steinalderlokalitet Langtangen (lok. R35), Brenna av Øieren (149/16), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52229/ID 6138-1 – Steinalderlokalitet Langtangen (lok. R36), Brenna av Fensjøen og Øieren (149/16), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52230/1-3 – Steinalderlokalitet, Fjørsundtangen (lok. R37), Øieren, Øiermoen av Fensjøen og Øieren (149/14,21), Møkeren, Austmarka (usikker datering).

- C 52231/1-4/ID 6139-1 – Steinalderlokalitet, Trosholmen (lok. R38), Varaldskogen (71/29), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52232 – Steinalderlokalitet, Varaldskogen (lok. R39), Varaldskogen (71/1), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52233/1-2 – Steinalderlokalitet, Varaldskogen (lok. R40), Varaldskogen (71/1), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52200/1-3/ID 35588-1 – Steinalderlokalitet, Hjerpholmen (lok. R7), Øieren og Øiermoen av Fensjøen og Øieren (149/14,21), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52201/1-3 – Steinalderlokalitet, Hjerpholmen (lok. R8), Øieren og Øiermoen av Fensjøen og Øieren (149/14,21), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52207/ID 6134-1 – Steinalderlokalitet, Langtangen (lok. R14), Rotnelibraaten mm og Brenna av Fensjøen og Øieren (149/15,16), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52208/1-3 – Steinalderlokalitet, Langtangen (lok. R15), Fensjøen og Øieren (149/5), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52228/1-2/ID 6137-1 – Steinalderlokalitet, Langtangen (lok. R35), Brenna av Øieren (149/16), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52229/ID 6138-1 – Steinalderlokalitet, Langtangen (lok. R36), Brenna av Fensjøen og Øieren (149/16), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52230/1-3 – Steinalderlokalitet, Fjørundtangen (lok. R37), Øieren, Øiermoen av Fensjøen og Øieren (149/14,21), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 51787/1-2 – Steinalderlokalitet, Veavika, Solberg (69/31), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52209 – Steinalderlokalitet, Møkeråsen (lok. R16), Solberg (69/23), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- C 52211/1-2 – Steinalderlokalitet (lok. R18), N for vestenden av Veavika, Solberg (69/31), Møkeren, Austmarka (usikker datering).
- ID 25700-1 – Steinalderlokalitet, Brunsholmen, Tangen søndre (70/40), Møkeren, Austmarka (kun registrert kokstein).
- C 30597 a-b – Steinalderlokalitet, Slettmoen nordre av Lindberget (g.nr. 76, b.nr. 18).
a) 2 fragmentariske flekker av lysere og mørkere grå flint, b) 1 flekke og 4 avslagsstykker av lys og mørk grå flint, de fleste med bruksspor (usikker datering; «rimeligvis yngre steinalder» angitt i katalogen).
- ID 6136-1 – Kokegrop (kan også være fra bronsealder/eldre jernalder), Tangen søndre (70/40), Møkeren, Austmarka.

*det er for enkelte lokaliteter foretatt kobling mellom C-nr. i Kulturhistorisk museum sin gjenstandsdatabase og ID-nr. i Askeladden.

8 Jernalder

Jernalderen dateres fra 500 f.Kr. til 1100 e.Kr. og er inndelt i flere perioder, se Kronologi over. Med jernalderen introduseres det første jernet i Norge, som produseres lokalt i de

såkalte jernvinnene (vinne: *onne*). På Østlandet er jernalderen et jordbrukssamfunn. Det bygges store grindbygde langhus med bosetningsdel og fjøs/stalldel (Pilø 2005, Gjerpe 2017). Samtidig ble utmarka benyttet til fangst, jernutvinning, kullproduksjon mm. Gravskikken er mangfoldig, og er i endring i løpet av jernalderen og kan være til dels ulik i forskjellige regioner. De døde ble begravet i gravhauger eller gravrøyser i form av synlige minnesmerker over bakken, eller de kunne gravlegges i groper og nedgravninger under bakken, i såkalte flatmarksgraver eller i urner. Begravelser i båter og skip er kjent fra vikingtid, med Osebergskipet, Tuneskipet og Gokstadskipet på Vikingskipsmuseet i Oslo som de mest praktfulle og berømte! Det var både skjelettgraver og kremasjonsgraver. De døde kunne få med rike gravgaver, som våpen, smykker og husgeråd.

8.1 Eldre jernalder

Fra eldre jernalder er det få konkrete funn i Kongsvinger. Det er ikke uvanlig i Hedmark eller i de indre bygdene på Østlandet for øvrig. En forklaring kan være at bosetningsekspansjonen til Innlandet først setter inn i yngre jernalder (se under). En annen forklaring kan være mangelen på arkeologiske undersøkelser rettet mot disse periodene.

En spydspiss funnet på Brandval kan være fra yngre romertid (200 - 400 e.Kr.)

- C 27513 - Rymoen av Dale (gnr. 34, br.nr 8), Brandval. Liten spydspiss av jern (...) overveiende sannsynlig at den stammer fra yngre romertid.

En ditto spydspiss er antagelig fra folkevandringstid (400 - 570 e.Kr.)

C 34698 - Spydspiss av jern, Gamle Gulli gård (gnr. 35, bnr. 2), Vinger.

8.2 Yngre jernalder

I yngre jernalder øker funnmengden betraktelig i Kongsvinger, jamfør overstående. Det er derimot ingen kjente gjenstander fra merovingertid (570 - 750 e.Kr.), men mange funn fra vikingtid (750- 1100 e.Kr.) både i form av enkeltfunnete gjenstander og flere gjenstander funnet samlet som mest sannsynlig stammer fra slettete graver. En ekspansjon av funn fra vikingtid har lenge vært et kjent mønster i Glåmdalen (Brøgger 1942, Bergstøl 2008), og Kongsvinger inngår følgelig i dette bildet.

8.2.1 Gjenstands- og gravfunn fra vikingtid

- C 23545 a-g - Gravfunn fra vikingtiden, Østre Berger (gnr. 53), Brandval: a) Tveegget sverd av jern, b) Øks av jern, c) To fragmenter av bulen til en skjoldbule, d) To fragmenter av en eller to pilspisser av jern, e) Bladet og et lite stykke av tangen av en kniv av jern, f) Tre fragmenter av en hank av jern, g) En del ubestemmelige jernfragmenter. Funnet i 1918 under våningshusets grunnmur, da man holdt på å legge en ny mur.
- C 20186 – Spydspiss av jern med mothaker, Foss, Brandval
- C 12289 – Tveegget sverd av jern (fragment), funnet sammen med et økseblad på Nordre Helgeneset i Brandval, i et skred nede ved Glomma
- C 35642 - Pilspiss av jern med lansettformet blad, «Tussen» av Østli (gnr 140/bnr 54), Brandval. Funnet under hagearbeid.

- C 30718 - Bryne av lys grålig, skifrig bergart, Slettmoen Nordre av Lindberget (gnr. 76, bnr. 18), Brandval (sans. vikingtid).

8.2.2 Kvinnegraven fra Tråstad

- C 26936 a-1/ID 58566-1 – Gravfunn, rik kvinnegrav med bla. tekstiler, Nordre Tråstad, gnr.53/bnr.95, gnr.53/bnr.26, Vinger.
- Beskrivelse museum (C-nr.): a. To ovale spenner av bronse med sterkt oppløste gripedyrsmotiver. b. Likearmet spenne av bronse. c. Sterkt forrustet og fragmentarisk vevskje av jern. d. Fragmentarisk og sterkt forrustet sigd av jern. e. Ubestemmelig jernfragment. f. Håndleddring av bronse. g. To runde, flattrykte perler av glass og en sylindrerformet perle av leire med malte ornamenter i grønn og mørk brun farge. Selve perlen er lys brun. Inne i bærehullet sitter resten av snoren. h. En del tøyrester. i. Tre forrustete, fragmentariske spiker av jern. j. Stykke av foringen av en blester. k. En del beinstomper. l. Et par biter trekull. Funnet ble gjort nær Glommas vestre bredd på et flatt jorde under Krigsskolens øvelser. Innsendt av kaptein L.G. Bryhn.
- Beskrivelse Askeladden (ID): Funnsted for kvinnegrav med funnene C26936. Den fremkom 1,4m under markoverflaten ved Krigsskolens øvelser i 1939. Lokalisert på grunnlag av kart i UO top ark. Iflg militærhistorikeren Olav Iversen, Nygt 22, 2200 Kongsvinger, har Tråstad skanse opprinnelig strukket seg N til funnstedet. Se litteratur. Dersom landskapet her har hatt gravhauger, har de etter største sannsynlighet gått med til bygging av jordvoller, enten der de opprinnelig lå eller som masse. Sannsynligheten taler for at funnstedet fortsatt inneholder forhistoriske gjenstander eller anlegg. Underbestyrer Arne Skjølsvold går på ovenstående bakgrunn inn for å opprettholde fredning av funnstedet. Referanser: I. Schiøtz: Kongsvinger Festnings og Kongsvingeravsnittets militære historie. UO top ark. Brev med kart, av 09.09.1939 fra Krigsskolen Brev av 11.09.1939 fra UO til Krigsskolen. T.Bloch Nakkerud. Innberetning 24.11.1978. Orientering: 50m NNV for Tråstad skanse, 50m V for Glomma. Terrengbeskrivelse: Dyrket sandslette på V-bredden av Glomma. Utsikt over elva.

8.2.3 Enkelte gjenstander (enkeltfunn og samlede funn) dateres relativt innenfor jernalder og middelalder

Det kan være gjenstandstyper som ble brukt innenfor dette lange tidsspennet og/eller de enkelte gjenstandene er ikke nærmere undersøkt mht. typer og datering. Dette er:

- C 32388 - Spinnehjul av kleberstein, Fjøsner (gnr. 32, bnr. 1), Brandval
- C 89 og 90 - to sporer av jern, funnet i en «Høi» (sannsynligvis menes gravhaug), Fjøsner, Brandval
- C 27672 - Liten spydspiss av jern, neppe eldre enn middelalderen. Funnet på et nybrott ved en gammel hustuft på Lindberget (g.nr. 76, br.nr. ?), Brandval
- C 85, 86, 87, 88a, 88b – tre sporer av jern, stjerneformet hjul (?) av jern, en pilspiss (odd) av jern, funnet dels ved innsjøen Nueren, dels i jorden på Nord gård, Brandval (gammelt innkommet funn, katalogisert som løsfunn, muligens et ødelagt gravminne fra vikingtid?)

- C 24983/ID 21491-1 - Spydspiss av jern fra middelalder-nyere tid, Lier gnr. 24, bnr. 24, Vinger
- C 6646 - Spore av jern fra middelalderen, funnet på gården Rudstad, Vinger
- C 35150 - Spydspiss av jern fra middelalder-nyere tid, Hååsetervolla av Fagernes (gnr.70), Austmarka
- ID 51079-1 – Spydspiss av jern (uvisst alder), Utgården gnr. 59/bnr. 21, Austmarka
- ID 171627-1 – Vektlodd i bly og ringbrosje, Tråstad skanse gnr. 53/bnr. 89.
- ID 237817-0 – To mulige vektlodd, Mobekk søndre, gnr. 7/bnr. 10.
- ID 237857-0 – Vektlodd, Nesteby gnr. 4/bnr. 1.
- ID 238667-0 – Mulig vektlodd, Nesteby gnr. 4/bnr. 1.
- ID 237924-0 – Doppsko, Brandval gnr. 106/bnr. 10.

Det er kjent relativt få gravminner i form av synlige gravhauger eller gravrøyser i Kongsvinger, noe som kan forklares med at det er gjort få arkeologiske undersøkelser. Gravrøysene av bronsealderkarakter langs Vingersjøen og Utgårdsjøen er omtalt over.

8.2.4 Åsrøyser

Ved gjennomgang av Askeladden har jeg skilt ut fire gravrøyser som ligger på høydedrag, såkalte Åsrøyser, som dateres relativt innenfor bronsealder og jernalder. Det tas forbehold om dette stemmer i og med at jeg ikke selv har sett disse røysene, og det kan også være flere som ikke inngår her. De fire er:

- ID 29973-1 – Gravrøys, Tomteberget/Harpetjernsåsen, Lindberget, gnr.149/bnr.14, Austmarka
- ID 115372-1 – To gravrøyser (sannsynlige), Øvre Lindberget, gnr. 143/bnr. 2, Austmarka
- ID 31379-1 – Gravrøys, Råliberget, Stømner Øvre (Skogteig nr.2), gnr.32/bnr.9, Sesselrud, gnr.31/bnr.5.
- ID 50091-1 – Gravrøys, Berger østre, Berger vestre gnr. 127/bnr. 1.

8.2.5 To gravfelt og en enkeltliggende gravrøys dateres innenfor jernalderen (underperiode ikke avklart)

- ID 20326 - Gravfelt med tre gravhauger/steinsetninger, Viker nordre gnr. 118/bnr.1 (mangler nøyaktig stedfesting).
- ID 62569 - Gravfelt med en sikker og to usikre gravhauger, Svensmoen, gnr. 157/12 - R.V.202-Møllevegen, 67/2 - Svendsmoen, 67/177, Austmarka
- ID 41368 - Gravrøys, Nor søndre, Bergli gnr. 102/bnr. 5, Stampetorpet gnr. 144/bnr. 1.

8.2.6 Uavklarte, mulige gravminner

- ID 15941-1 – Gravminne/steinkiste?, Gylterud gnr.65/bnr.9.
- ID 20325-1 – Haug, gravminne?, Aasmoen gnr.61/bnr.14, Austmarka
- ID 115303-1 – Gravrøys?, Masterudbekken gnr.70/bnr.105, Austmarka
- ID 115357-1 – Gravrøys?, Harpetjernsåsen, Lindberget gnr.149/bnr.14, Austmarka
- ID 115306-1 – Gravrøys?, Tjernsli, Lindberget gnr. 149/bnr. 3, Austmarka

- ID 114305-1 – Mulig slettet gravfelt (skal ha vært flere graver), Storvelta (sag), Lindberget øvre, gnr. 149/bnr. 24, Austmarka
- ID 115325-1 – Gravrøys?, Vestaberget, Skansgaard Sæterskog gnr. 7/bnr. 25, Austmarka
- ID 31378-1 – Opprinnelig gravhaug fra jernalder?, Lier med Føsker, gnr.24/bnr.1: Haug. Langstrakt, orientert ØNØ-VSV. Toppet, og tydelig markert. Består av jord. På toppen står en 1m høy granittbauta på støpt fundament. Innskriften er slik: TIL MINDE OM DE TAPRE FALDNE 1808 1814 REIST AF NORSKE JÆGERKORPS 1905. Haugen skal være reist over falne i syvårskrigen. Ut fra opplysningene kan det ikke utelukkes at en allerede eksisterende gravhaug ble benyttet
- ID 21487-1 – Fjernet gravhaug, Berger Ø., gnr.72/163 - Tajevegen 6, 72/168 - Tajevegen nr.4, 72/149 – Holtvegen 15 (Kongsvinger sentrum i dag): På fremspring i V-hellende bekkedal, der veien i dag går, lå en gravhaug (...). I brev av 03.05.1937 fra G. Mandt til UO, redegjøres det for gravningene i haugen i 1864 og 1937 (...) Isak Gulliksen Stømner (f 1840) eide Holt 28/5,9,10,40 og det var han som sto for arbeidet i 1864. Funnene, blant dem 2 skjold, solgte han til noen interesserte folk fra Christiania (...) det lå 2 flate steinblokker på haugen. De ligger på gårdstunet og har tverrmål mindre enn 1m.

8.2.7 Bosetnings- og aktivitetsspor fra jernalder

Bosetnings- og aktivitetsspor fra jernalder er av ulik karakter. Det kan være langhus eller rester av langhus med stolpehull, veggriller, ildsteder og med kokegroper i nærområdet (utenfor langhuset). Noen eksempler:

- ID 11732-1 – Langhus fra jernalder, Furulunden, Kirkemo gnr. 86/bnr. 10. Registrert ved georadarundersøkelse av NIKU i 2016, rapport: Gustavsen, Nau og Kristiansen 2016.
- ID 25185 – Bosetnings- og aktivitetsspor fra jernalder i form av flere kokegroper, ildsteder og andre strukturer i et større felt innenfor RV 175 Sander - Kongsvinger, Stømner Øvre: 32/20 - Onstad, 32/37 - Frydenlund, 32/1 - Stømner Øvre, 156/8 - RV 175, Galterudvegen (registrert ved maskinell sjakting av arkeolog i Hedmark fylkeskommune, veiutbygging).
- ID 11798 – Funnsted, Nyhus gnr. 45/bnr. 1: På toppen av forhøyningen er det registrert kullbiter, kokstein, keramikkskår fra nyere tid og middelalder.
- C 37619a-b – Ildsted, Bjørnholen under Spetalen (37/9). a) 3 biter ubrent dyrebein, alle med snittmerker, b) 18gr trekull. Ildstedet målte 1x1m og hadde en åpning i S med en flat helle foran. a) ble funnet ved sikting av masse, prøve b) ble tatt fra bunnen av ildstedet tilnærmedesvis midt i. Anlegget ble gravd og restaurert 3/6 1985. Konfr. rapport i UOs top.ark. datert 10/12 1990. Vikingtid?
- ID 113683 – Bosetnings- og aktivitetsområde Krokengen, Sæter nordre, gnr.56/gnr. 2. Om lag 300 meter SØ for gardstunet på Krokenga ble det påvist en sirkulær nedgravning med stein, kull og brent leire på brinken ut mot Glåma (ID 113683-2). 14C-datert kull fra plasserer den i førromersk jernalder. Videre ble det påvist to strukturer som har likheter med den først nevnte (ID 113683-1 og 3). Til forskjell fra

førstnevnte nedgravning er det i disse ikke stein eller brent leire, men utover dette er det en del innbyrdes likheter med hensyn til størrelse, form og sandmasser (...). Førstnevnte struktur regnes som et sikkert kulturminne, mens de to sistnevnte er noe usikre (Kilde: rapport Hedmark fylkeskommune 2008).

8.2.8 Jordbruksminner fra jernalder – middelalder – historisk tid (finnebosetning)

Det er kjent flere *jordbruksminner* i Kongsvinger. Med jordbruksminner menes her rydningsrøysfelt, enkeltliggende rydningsrøysler, fossile åkerflater/-terrasser etc., som erfaringsmessig daterer seg innenfor periodene jernalder og middelalder på det indre Østlandet. Fordi det er relativt mange kjente registreringer samt en del usikre kategorier, inngår kun et utvalg og rimelig sikre funn av fra kulturminnedatabasen Askeladden her.

- C53442/1-71 – Dyrkningsspor fra jernalder, Liermoen av Lier med Fødsker/Strengelsrud (24,17 /1,2,1), Vinger. Det er undersøkt til sammen 19 lokaliteter med åkerterrasser (såkalte Rødsmotterrasser) samt 1 lokalitet med fossil åker av tradisjonell type. Utgravning ved Kulturhistorisk museum innenfor planområdet for Liermoen flerbruksområde (golf).
- ID 49401 og ID 115301-1 – Rydningsrøysfelt, Bråten, Tomteberget gnr. 70/bnr. 29, Fagernes gnr. 70/bnr. 96, Austmarka: ca. 38 røysler, som varierer mye i størrelse og form (...). Det berget som i dag bærer navnet Nygårdseterberget er på eldre kart omtalt som Tomteberget. Antagelig er det alle dyrkningssporene og rydningsrøysene som er grunnlaget for dette navnet. Ingen husker i dag at det har stått hus på Gammeltorpet. Det betyr trolig at det ble fraflyttet før ca. 1900. Nedenfor røysfeltet ligger ei stor myr, Gammeltorpmyra. Her har kvartærgeologer fra Universitetet i Stockholm tatt ut pollenprøver. Resultater viser at det har beitet husdyr i området fra bronsealderen, ca. 1500 f.Kr. og framover. Jordbruket på røysfeltet startet på 700/800-tallet e.Kr. (vikingtid) og fortsatte trolig fram til svartedauden, ca. 1350. Sannsynligvis har jorda vært dyrka i en syklus med lange tredeperioder. Dette framkommer i pollendiagrammet som forholdsvis store mengder med trepollen, samtidig med forekomst av kornpollen. Det har blitt dyrka både hvete, bygg og rug på røysfeltet ved Gammeltorpet. Røysfeltet har trolig vært i bruk fram til svartedauden. Resultatene viser at skogsområdene øst for Glomma både har vært brukt til beite og jordbruk i lange perioder i forhistorisk tid. Referanser: Ingunn Holm: Solør – nyoppdaget kulturhistorie i gammel skog. Arkeologiske skrifter fra Universitetet i Bergen 11, Bergen, 2002, s. 23–58. Ingunn Holm: Arkeologiske undersøkelser i Solør. Solør-Odal. Tidsskrift for lokalhistorie og kultur. Nr. 1, 2001, Kongsvinger, s. 16–25. Torbjørn Mattsson 2001. Vegetationshistoria vid Gammeltorpmyra, Hedmark fylke, sydöstra Norge, med tyngdepunkt på antropogen påverknad. Quaternaria. Ser. B: Rapporter och meddelanden, Nr. 23, Stockholms universitet, Stockholm.
- ID 131795 – Mortenstorpet/Käiväräinen, gårdsanlegg fra Finnebosetningen i historisk tid, Øyeren, Skogro gnr. 148/bnr. 1: Nord for snuplassen knyttet til skogsbilvegen som går oppover fra rv 202 ligger det et lite område med rydningsrøysler. I tillegg var det svake spor av dyrkningsjord med kull i bunnen i jordboret. Rydningsrøysene ligner de som ellers finnes på rydningsrøysfelt, men det er tydeligere spor av dyrkningsjord og

arealet er noe mer preget av rydding. Det ble ikke funnet synlige rester av tunet på Mortenstorpet. Trolig har det ligget der hvor snuplassen er anlagt. Det ser ut til at det har vært det flateste stedet i området. Ved prøvestikk her ble det funnet dobbel podsol, noe som tyder på kulturpåvirkning. Mortenstorpet ble tatt opp omkring 1690, og fraflyttet rundt 1702. Det var bebodd av finnen Morten Mortensen av slekten Käiväräinen med familie (opplysningene fra åstedssak, tingbok for Solør 1732, publisert i Finnkultur 2008). Referanse: Ingunn Holm: Rapport fra registrering av finnesvedjer på Grue og Brandval finnskoger, juli 2008.

9 Kirker og kirketufter fra middelalder

Det er ofte kulturhistoriske og landskapsmessige sammenhenger mellom gårdsbosetning fra jernalder og senere bosetning fra middelalder. Kirker og kirkegårder anlegges ofte på, ved eller i nærheten av de hedenske gravminnene.

I Kongsvinger er det et godt eksempel på Furulund, der det er påvist spor etter et langhus fra jernalder (se over) ved kirketufta og kirkegården:

- ID 11732-1, ID 11732-2 – Kirketuft og kirkegård fra middelalder, Furulund, Kirkemo gnr. 86/bnr. 32 og 10 (Gustavsén, Nau og Kristensen 2016).

To øvrige eksempler på middelalderske kirketufter:

- ID 21468 - Kirketuft Øyset kirkested, Kjerkebakken, Øiset Øvre gnr. 43/bnr. 30, 7, 1.
- ID 83869 - Kirketuft Berg (Berger, Berga), Berger Vestre gnr. 127/bnr. 1.

For øvrig har det vært/kan det ha vært middelalderkirker på eller i nærområdet til dagens stående kirker i Kongsvinger (ikke nærmere gjennomgått i denne sammenheng).

10 Kulturminner i utmark

Det er kjent forskjellige typer utmarksminner i Kongsvinger. Med utmarksminner menes her kulturminner og kulturspor som hovedsakelig er lokalisert innenfor dagens skogsmark. Dette utgjør til dels et massemateriale, det vil si kulturspor det er funnet mye av, og med et stort potensiale for flere funn. Fordi det er relativt mange kjente registreringer, inngår kun et utvalg funn fra kulturminnedatabasen Askeladden her:

10.1 Fangstanlegg for elg

Ved søk på enkeltminne *fangstgrop* i Askeladden (14.06.18) kom det opp i alt 156 enkeltminner. Ved søk på *fangstgrav* (12.07.18) kom det opp to enkeltminner (samme kategori). Dette er både enkeltliggende groper, to til flere groper på rekke og større anlegg med mange groper på rekke, såkalte fangstanlegg eller fangstsystemer. Eksempler på tre større anlegg:

- Smedtorp (ID 970272): bestående av 33 fangstgroper og to groper. Fangstgropene er av typen med rektangulære kasser i bunnen. Nord og øst for Fisketjerna ligger fem fangstgroper på rekke. Mellom Fisketjerna i nord og Smetorpet i sør ligger

fangstgropene mer spredt og det kan se ut som om det kan ha ligget to parallelle anlegg her. Ytterlige registreringer er nødvendige. Lokale registranter har totalt registrert nærmere 80 fangstgroper i området.

- Skinnarbøl (ID midtre grop 58574-1): bestående av 13 fangstgroper. På furumoen, fra berget i SØ og til dyrket mark i NV ligger 13 dyregraver med tvn 5-7m. Avstanden mellom dem er gjennomsnittlig 35m og varierer mellom 17 og 49m. Den SØ-ligste, fornminnenr 0012, ligger 80m fra den nærmeste. Denne lange avstanden kan skyldes at en mellomliggende dyregrav er slettet ved veibygging eller dyrking. Den NØ-ligste, fornminnenr 0013, på 7/10, er restene etter en dyregrav, og den ligger 120m NNV for den nærmeste. Det skal ha ligget nok en dyregrav på jordet på 7/10. Påvist av Arve Rundgren på Mobekk søndre, 7/10.
- Borthus/Sikåberget (ID midtre grop 170030-1), øst for Trosholmvika i Møkeren er det et anlegg på minst syv groper. Det er flere registrerte groper i nærområdene som kan ha tilhørt dette anlegget. Generelt er det kjent mange fangstgroper ved Møkeren.

10.2 Jernvinneanlegg

Ved søk på enkeltminne *slaghaug* i Askeladden (31.07.18) kom det opp to enkeltminner. Slagg er restproduktet etter produksjon av jern i vikingtid og middelalder. To slagghauger er lite, og skyldes med stor sannsynlighet at det ikke er utført arkeologiske registreringer med tanke på jernvinne i Kongsvinger. Enkelte anlegg er kjent ved Matrand nord i Eidskog (Amundsen 1998) og jernvinne er en vanlig kulturminnetype i skogsområdene i Østerdalen og deler av Solør (Rundberget 2016).

- ID 62086-1 – Slagghaug, trolig rest av jernproduksjon i jernalder/middelalder, Sinkemyr, Skog/Brynn Sæterskog + Skadsdam gnr. 146/bnr. 1.
- ID 79616-1 – fjernet slagghaug (usikker), Hofoss, Steinreisberget gnr. 141/bnr. 25.

10.3 Kullgrop

Ved søk på enkeltminne *kullgrop* i Askeladden (12.07.18) kom det opp i alt 26 enkeltminner. Kullgroper daterer seg fra vikingtid og middelalder. I kullgroper ble det produsert kull til bruk i jernvinne og smier. Det er et stort potensial for flere funn. Tre eksempler på kullgroper/områder med kullgroper:

- ID 11797-1 – Kullgrop, Nyhus gnr.45/bnr.1.
- C53213 - C53220/ ID 88069-1, ID 88142-1, ID 88145-1, ID 88148-1, ID 88157-1, ID 88160-1 - 8 kullgroper fra vikingtid-middelalder, Liermoen av Strengelsrud (17/1 og 17/2) og Lier med Fødsker (24/1), Vinger. Utgravning ved Kulturhistorisk museum innenfor planområdet for Liermoen flerbruksområde (golf).
- C 57705/1-3/ID 114951-1 - Kullgrop fra tidlig middelalder (lok. 6), Stømner ytre (33/17). Utgravning ved Kulturhistorisk museum som en del av prosjektet Rv2 Glåmdalen i Sør-Odal og Kongsvinger kommuner.

10.4 Tjærefremstillingsanlegg

Ved søk på *tjærefremstillingsanlegg* i Askeladden (31.07.18) kom det opp i alt 22 enkeltminner i form av *tjæremile*, ett enkeltminne i form av *tjærerenne/-grøft*, samt ett

enkeltminne i form av *tjærebrenning i gryte* (nyere tid) og ett tilsvarende enkeltminne i form av *tjærehjell* (sannsynligvis nyere tid). Kulturminnene fremstår i terrenget i form av tjæremiler (store groper med renne eller tappegrop) og tjæregrofter (renne, uten grop). Tjærefremstillingsanlegg har generelt vide dateringsrammer; fra jernalder, middelalder og historisk tid. Det ble produsert tjære til bruk for tjærebrenning og impregnering av hus, båter, redskaper. Tre eksempler på tjæremiler/områder med tjæremiler:

- ID 15993-1 – Tjæremile, Kjellerholet gnr.65/bnr.5.
- ID 115360-1 – Tjæremileanlegg, Lindberget Øvre gnr.149/bnr.24, Austmarka: Tre groper, trolig tjæregrofter. En rund steinrøys ligger like ved i nordøst. Trolig rester etter ei koie, brukt i forbindelse med tjæreutvinninga. På andre siden av traktorvegen ligger ei tjæremile av typen tjæregrop.
- C53635, C53221 - C53226/ID 88068-1, ID 88071-1, ID 88136-1, ID 88140-1, ID 88151-1, ID 88161-1, ID 88162-1, ID 88165-1: Flere tjæremiler og -grofter, Liermoen av Strengelsrud (17/1 og 17/2) og Lier med Fødsker (24/1), Vinger. Utgravning ved Kulturhistorisk museum innenfor planområdet for Liermoen flerbruksområde (golf).

10.5 Kullmile

Ved søk på enkeltminne *kullmile* i Askeladden (per 14.06.18) kom det opp i alt 36 enkeltminner. En kullmile er et fremstillingsanlegg for kull til gruver, jern- og glassverk etc., og daterer seg til historisk tid. Det ligger kullmiler spredt rundt i kommunen, og det er et stort potensial for flere funn. Tre eksempler på kullmiler:

- Liermoen: flere kullmiler er registrert på Liermoen i forbindelse med de arkeologiske undersøkelsene for golfanlegg (ID 88072-1, ID 88074-1, ID 88135-1, ID 88137-1, ID 88141-1, ID 88143-1, ID 88144, ID 88146-1, ID 88147-1, ID 88154-1, ID 88155-1).
- ID 6123-1: kullmile, Kolamilberget, Sæterteigen gnr.69/bnr.74.
- ID 115342-1: kullmile, Østby, Fagernes gnr.70/bnr.187, Austmarka.

10.6 Ulvestue

Ved søk på enkeltminne *ulvestue* i Askeladden (per 01.08.18) kom det opp fem enkeltminner. Ulvestuer er store gravde groper der det ble fanget ulv, ofte ved at det ble satt ut åte i gropa. Ulvestuer var i bruk opp til vår tid, men daterer seg tilbake til jernalder og middelalder. Ett eksempel:

- C53228/1-3 – 1 ulvestue, fangstminne fra senmiddelalder – historisk tid, Liermoen av Strengelsrud (17/1 og 17/2) og Lier med Fødsker (24/1), Vinger. Utgravning ved Kulturhistorisk museum innenfor planområdet for Liermoen flerbruksområde (golf).

10.7 Eldre veifar, eksempler

- C 57705/ID 11495 – Hulvei, Stømner ytre gnr. 33/bnr. 17. Utgravning ved Kulturhistorisk museum som en del av prosjektet Rv2 Glåmdalen i Sør-Odal og Kongsvinger kommuner.
- ID 41122-1 - Hulvei, Nyhus gnr. 45/bnr. 1.

- ID 76168-1 – Hulvei, Greaker ytre gnr. 46/bnr. 1.
- ID 35579-1 – Kavlebru, «Finnestigen», Solberg gnr. 69/bnr. 3, Møkeråsen, Austmarka.

11 Sammenfatning

Det konkluderes med at Kongsvinger fra eldre steinalder, og videre i yngre steinalder, bronsealder og jernalder til og med vikingtid har inngått i den øvrige bosetningsutviklingen i Solørregion, Hedmark og Østlandsområdet for øvrig. Alle typer funn fra de respektive periodene er av samme karakter som i disse områdene. Kongsvinger er derimot mangelfullt arkeologisk undersøkt, spesielt i utmark, til dels også i de sentrale jordbruksområdene. Det er derfor begrenset kunnskap å bygge tolkninger og synteser på. I områder det er utført arkeologiske prosjekter, som for eksempel på Liermoen og i tilknytning til utbygging av Rv20 (nå E16), er det funnet mange kulturminner og også forventete kategorier i de respektive landskapssonene; utmarksminner i skogen på Liermoen og bosetningsspor fra jernalder i jordbruksarealene ved riksveien.

12 Referanser

Amundsen, H.R. 2012. Fra differensiert landskapsbruk til grenseland? Endringsprosesser fra tidligneolitikum til førromersk jernalder mellom Mjøsa og Femunden. I A. Solberg, Stålesen, J.A. og Prescott, C. (red.), *Neolitikum. Nye resultater fra forskning og forvaltning. Nicolay Skrifter 4*: 147-167. Nicolay Arkeologisk Tidsskrift, Institutt for AKH, Universitetet i Oslo.

Amundsen, H.R. 2011. *Mot de store kulturtradisjonene. Endringsprosesser fra tidligneolitikum til førromersk jernalder mellom Mjøsa og Femunden*. Avhandling for graden Ph.D. Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Amundsen, H.R. 1998. *Arkeologisk rapport. Jernfremstilling og kullutvinning i yngre jernalder/middelalder på Grasmø og Tukun, gnr.43 m.fl. bnr., Matrand, Eidskog kommune, Hedmark fylke. Registreringer 1997 - 1998*. Upubl. rapport. Hedmark fylkeskommune. Topografisk arkiv Hedmark fylkeskommune/UKM, Oldsaksamlingen.

Askeladden: Kulturminnedatabasen Askeladden: <https://askeladden.ra.no/>

Berg-Hansen, I. 2006. Upublisert rapport fra arkeologisk utgravning av Rødsmoterrasser, Strengelserud, 17/1 og 17/2, Lier, 24/1, Kongsvinger kommune, Hedmark. Top.ark. Kulturhistorisk museum, Oslo.

Bergstøl, J. 2008. *Samer i Østerdalen? En studie av etnisitet i jernalderen og middelalderen i det nordøstre Hedmark*. Acta Humaniora nr. 325. Doktorgradsavhandling, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Boaz, J. 1999. *Steinalderregistrering langs Møkeren, Austmarka i Kongsvinger, Hedmark*. Upubl. rapport. Hedmark fylkeskommune. Topografisk arkiv Hedmark fylkeskommune/Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.

Bolin, H. 1999. *Kulturlandskapets korsvågar: Mellersta Norrland under de två sista årtusendena f.Kr.* Stockholm Studies in Archaeology 19, Stockholms universitet.

Brøgger, A. W. 1942. Glåmdalen i oldtiden. *Norske bygder, bind V. Glåmdal*:16-26. John Griegs forlag, Bergen.

Eggen, I. M. og Ø. Lia 2008. Upublisert rapport. Arkeologisk registrering. Rv2 Slomarka Kongsvinger, Hedmark fylkeskommune. Top. Ark., Kulturhistorisk museum, Oslo.

Eriksen, H. 1991. Røysene og strandfunnene ved Vingersjøen. *Solør – Odal. Tidsskrift for lokalhistorie og kultur*: 10-13. Kongsvinger.

Gjenstandsdatatabasen Kulturhistorisk museum:

<http://www.unimus.no/arkeologi/forskning/index.php>

Gjerpe, L. E. 2017. *Effektive hus. Bosetning, jord og rettigheter på Østlandet*. Avhandling for graden Ph.D. Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Gustavsen, L., E. Nau og M. Kristiansen 2016. *Georadarundersøkelse ved Furulund kirkested, Kirkemo (gnr. 86, bnr. 10), Kongsvinger kommune, Hedmark fylkeskommune*. NIKU Oppdragsrapport 42/2016, Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Holm, I. 2002. Solør – nyoppdaget kulturhistorie i gammel skog. *Arkeologiske skrifter fra Universitetet i Bergen 11*: 23–58, Bergen.

Holm, I. 2001. Arkeologiske undersøkelser i Solør. *Solør-Odal. Tidsskrift for lokalhistorie og kultur. Nr. 1*:16-25, Kongsvinger.

Johansen, Ø. 1981. *Metallfunnene i østnorsk bronsealder. Kulturtilknytning og forutsetninger for en marginalekspansjon*. Universitetets Oldsaksamlings Skifter, ny rekke nr.4. Oslo.

Mattsson, T. 2001. *Vegetationshistoria vid Gammeltopmyra, Hedmark fylke, sydöstra Norge, med tyngdepunkt på antropogen påverknad. Quaternaria. Ser. B: Rapporter och meddelanden, Nr. 23*, Stockholms universitet, Stockholm.

Myhre, B. 2002. Landbruk, landskap og samfunn 4000 f.Kr. – 800 e.Kr.. I *Norges landbrukshistorie, Bind I 4000 f. Kr. – 1350 e. Kr. Jorda blir levevei*: 12-213. Det Norske Samlaget, Oslo.

Pilø, L. 2005. *Bosted – urgård – enkeltgård. En analyse av premissene i den norske bosetningshistoriske forskningstradisjon på bakgrunn av bebyggelsesarkeologisk feltarbeid på Hedemarken*. Avhandling for dr.art.graden ved Universitetet i Oslo. Oslo Archaeological Series Vol.3, University of Oslo.

Reitan, G. 2006. Upublisert rapport fra arkeologisk utgravning av tjæremiler, kullgroper, hulvei og fangstgrop for ulv. Top. ark. Kulturhistorisk museum 2003/2006, Oslo.

Rundberget, B. H. 2016. *Tales of the Iron Bloomery Ironmaking in Southeastern Norway - Foundation of Statehood c. AD 700-1300*. Brill, The Northern World, Volume: 76, Leiden.

Steinskog, G. og I. M. Berg-Hansen 2011. Upublisert rapport. Rv2 Glåmdalen delrapport 6. Stømner ytre. Lok. 6 og Sesselrud, Lok. 7: Hulveg, kullgrop og rydningsrøys. Stømner ytre, 33/4, 17 og Sesselrud 31/36, Kongsvinger, Hedmark. Top. Ark., Kulturhistorisk museum, Oslo.

Welinder, S. 1998. Del I. Neolithicum – bronsålder 3900 – 500 f. Kr. I *Jordbrukets första femtusen år. Det svenska jordbrukets historia: 13-236*. Natur och Kultur/LTs förlag, Stockholm.

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 137/2018

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00